

ความเชื่อและค่านิยมที่ปรากฏในวรรณกรรม

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวบางเรื่องที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 นี้ สะท้อนให้เห็นความเชื่อและค่านิยมของคนในสังคมสมัยนั้น กล่าวได้ว่าเป็นการสะท้อนวัฒนธรรมในสมัยนั้นได้อย่างหนึ่ง ทั้งนี้เพราะระบบความเชื่อค่านิยมเป็นส่วนประกอบของวัฒนธรรมส่วนรวม ซึ่งมีหน้าที่เกื้อกูลสังคมให้เกิดความมั่นคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (ณรงค์ ศรีสวัสดิ์ 2515 : 163) ดังนั้นวรรณกรรมคำสอนจึงมีคุณค่าทางวัฒนธรรมด้วย ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงความเชื่อและค่านิยมในวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 ดังจะแยกกล่าวตามลำดับดังนี้

5.1 ความเชื่อที่ปรากฏในวรรณกรรม

5.2 ค่านิยมที่ปรากฏในวรรณกรรม

5.1 ความเชื่อที่ปรากฏในวรรณกรรม

ความเชื่อ หมายถึง ความเห็นจริงตามหรือความยอมรับนับถือในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จะควยความรู้สึกหรือควยความไตร่ตรองโดยเหตุผลก็ตาม ความเชื่อแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ความเชื่อทางค่านิยมไสยศาสตร์ และความเชื่อทางค่านิยมศาสนา ความเชื่อทางค่านิยมไสยศาสตร์ เช่น ความเชื่อถือโชคลาง ความเชื่อถือในคาถาอาคม และความเชื่อในภูตผีปีศาจ เป็นต้น ส่วนความเชื่อทางค่านิยมศาสนาเป็นความเชื่อที่ได้อิทธิพลมาจากคำสอนทางศาสนา เป็นหลักให้ทุกคนยึดถือร่วมกันในการสร้างสมความดี เพื่อให้สังคมมีระเบียบและสงบสุข

ความเชื่อที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นความเชื่อทางค่านิยมพุทธศาสนา ได้แก่ ความเชื่อเรื่องบุญ-บาป กรรม ชาตินี้-ชาติหน้า

และสวรรค์-นรก ดังปรากฏดังนี้

5.1.1 ความเชื่อเรื่องบุญ-บาป

บุญ ตามที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 หมายถึงความดี หรือสิ่งที่ดี ซึ่งจะให้ผลดีทั้งชาตินี้และชาติหน้าสืบไป การที่คนเราประสบแต่สิ่งที่ดีและมีความสุขในปัจจุบันนี้ก็เพราะบุญหรือความดีที่ได้ทำไว้ในอดีต ในขณะที่เกี่ยวกับการทำบุญในชาตินี้ก็จะส่งผลดีต่อไปในชาติหน้าด้วย ดังนั้นจึงเชื่อว่าผู้ที่ทำความดีก็คือผู้ที่ทำบุญและจะได้บุญติดตัวไป คำว่า "บุญ" ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนนี้มักหมายถึงความดีเป็นส่วนใหญ่ เช่นตัวอย่างคำประพันธ์จากเรื่องโอวาทพระสัตรี กล่าวถึงหญิงที่ 4 ลักษณะ ซึ่งถ้าตายไปจะได้ขึ้นสวรรค์ แม้จะไม่ได้กระทำความดีซึ่งหมายถึงความดีอย่างอื่นเลยก็ตาม

หญิงที่สี่ตระกูลที่กล่าวมา ลิ่นเชื่อว่าสวรรค์อย่าเฉลียว
บุญอื่นมิได้สร้างสักอย่างเคี้ยว กุศลเห็นยิวส่งแนวไม่แคล้วเอย
(ประชุมสุภาพนิท ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 468)

ในทำนองเดียวกัน บาป ในที่นี้หมายถึง ความไม่ดี สิ่งไม่ดี หรือความชั่ว การทำบาปคือการทำความชั่ว ซึ่งจะส่งผลต่อไปในชาตินี้และชาติหน้าเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

วิไลยเสวนะนิคด้วยมิตรบาป หลงโสภาภลอบลักกรรมหมักหมม
เทวีทำบาปหยาบซาสาภิรมย์ อย่านิยมสมสนิตด้วยมิตรพาล
(“ให้โอวาท” สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นดินสอด : 2 : 10-11)

ดังนั้นการทำความดีจึงถือว่าเป็นบุญ และการทำความชั่วถือว่าเป็นบาป ทั้งบุญและบาปนี้จะส่งผลแห่งการกระทำหรือที่เรียกว่าผลกรรมต่อไป

5.1.2 ความเชื่อเรื่องกรรม

โดยปกติคำว่า กรรม หมายถึงการกระทำ ถ้ากระทำดีก็เรียกว่ากรรมดี ถ้ากระทำชั่วก็เรียกว่ากรรมชั่ว แต่บางครั้งคำว่า กรรม ก็ใช้แทนคำว่า บาป



อันหมายถึงความไม่ดี ความชั่ว และใช้คู่กับคำว่าบุญ ดังตัวอย่างคำประพันธ์จากเรื่องโอวาทกระสัตรีว่า

ว่าแรงบุญแรงกรรมนั้นล้ำสัน ทั้งสองแรงแข่งกันนั้นหนักหนา
ถ้าบุญมากหากบุญจะหนุนพา ถ้ากรรมมากหากจะคร่าไปตามกรรม
(ประชุมสุภาษิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 478)

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องกรรมว่า ทุกคนมีกรรมเป็นของตนเอง ใครทำความดีก็จะเป็นกุศลกรรมหรือกรรมดีอันเป็นบุญติดตัวไป ใครทำความชั่วก็จะเป็นอกุศลกรรมหรือกรรมชั่วอันเป็นบาปติดตัวไปเช่นกัน ตรงกับความเชื่อทางพุทธศาสนาว่า ใครทำดีได้ดี ใครทำชั่วได้ชั่ว ฉะนั้นการที่คนใดคนหนึ่งมีชีวิตที่ดี เช่น ประสพโชคดีมีเงินทอง มีความสุขสบายต่าง ๆ ก็เชื่อว่าเป็นเพราะกรรมดีที่เคยทำไว้ช่วยหนุนส่ง ส่วนผู้ที่ประสพโชคร้าย ยากจน พิกลพิการ ก็เพราะกรรมเก่าไม่ดีที่ได้ทำไว้ ผลแห่งการกระทำดีและชั่ว หรือที่เรียกว่าผลกรรมเหล่านี้จะส่งผลต่อไปยังชาติหน้าด้วย

5.1.3 ความเชื่อเรื่องชาตินี้-ชาติหน้า

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 ส่วนหนึ่งสะท้อนให้เห็นความเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ชาตินี้ ชาติหน้า อันเนื่องมาจากผลกรรมว่าถ้าทำความดีในชาตินี้ก็จะประสพผลดีต่าง ๆ ต่อไปในชาติหน้า และในขณะเดียวกันถ้าทำความชั่วในชาตินี้ก็จะประสพผลร้ายต่าง ๆ ต่อไปในชาติหน้า ดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

ถ้าผู้ใดใจเป็นกุสะลา เมื่อชาติหน้าจะไปอยู่ภูสวรรค์
มีบอริ์วานชมขึ้นถึงหมื่นพรรณ คงจะทรูสาศหนาพระเมศไตร
ถึงจะเกิดมาเป็นมนุษย์ทุกข ก็ปิตินเขากระดูกที่เลื่อมใส
มีรูปคิษฐ์เนื้อเป็นเยื่อใย ก็กองในลักณะณะทุกประการ
ที่โงบยาพยายกายอยู่ยอะกุสน ชีมีกคนไปเขาทองที่เคระฉาน
ถึงเกิดเป็นคนก็ไมพนสะกุนภาล มีอาการไ้เห่นเป็นตางกรร

("ปรมัตถ์คำกลอน" สมุดไทยขาว อักษรไทยเส้นหมึก : 1 : 22-23)

ความเชื่อในเรื่องการเกิดใหม่นั้นจะสืบเนื่องมาจากคำสอนในชาตกที่
ให้พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติหลายร้อยชาติ โดยหมั่นสร้างสมความดี ได้เกิดใน
ชาติใหม่ที่ดีกว่าเดิม และในที่สุดได้เสวยพระชาติเป็นพระพุทธเจ้า โคตรัสรู้และ
นิพพาน ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

ดังนั้นการที่คนเรามีความแตกต่างกันในชาติปัจจุบันที่เห็นกันอยู่นี้ก็เพราะ
ผลกรรมจากชาติก่อนติดตามมา และในขณะที่เดียวกันผลกรรมจากชาตินี้ก็จะส่งผล
ต่อไปยังชาติหน้า ความเชื่อในเรื่องชาตินี้ชาตินี้จึงทำให้คนเกิดกำลังใจที่จะ
สร้างคุณความดีเพื่อความสุขสบายในชาติหน้า และมีกำลังใจในการต่อสู้กับความยาก
ลำบากในชาตินี้ หรือยอมรับโดยไม่โต้แย้ง ค้ำยถือว่าเป็นเรื่องของบาปกรรมแต่
ชาติก่อน ความทุกข์ยากในชาตินี้จึงถือเป็นการชดใช้กรรมชั่วในอดีต

5.1.4 ความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์

คนไทยมีความเชื่อในเรื่องนรก-สวรรค์มาเป็นเวลานานแล้ว ดังปรากฏ
อยู่ในวรรณคดีสมัยสุโขทัยเรื่องไตรภูมิพระร่วงซึ่งได้บรรยายภาพสวรรค์ไว้อย่าง
สวยงาม และในขณะที่เดียวกันก็บรรยายภาพนรกไว้อย่างน่าสะพรั่งกลัว ใครทำดีเมื่อ
ตายไปก็จะไต่ขึ้นสวรรค์ แต่ใครทำชั่วก็จะตกนรก

ความเชื่อดังกล่าวนี้นี้มีปรากฏอยู่ในวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาว
สมัยรัชกาลที่ 3 เช่นเดียวกัน ดังปรากฏอยู่ในเรื่องให้อิวาท ปรมัตถ์คำกลอน
และสุภามิตสอนชายหญิง เป็นต้น วรรณกรรมคำสอนเหล่านี้ไม่ได้บรรยายภาพของ
นรกไว้อย่างละเอียดนัก แต่กลับบรรยายภาพของสวรรค์ไว้อย่างละเอียดชัดเจน
ดังคำประพันธ์จากเรื่องสุภามิตสอนชายหญิงว่า

สุขสวรรค์ปัญจะงามสพริบพร้อม
ประดับเครื่องเรืองงามอหรามตา
เผ่าบ่าเรอบำรุงจิตรแล้วขัตลี
ทิพคุริยางค์ฟังเสนาะเพราะสำเนียง
ทาวสทิตนังเหนือทิพอาศน์

สาวสุรางแห่หอมทั้งุทร่ายชวา
จเริญภักลัดคนาอยู่พร้อมเพรียง
ทั้งของกลองกองมีสุนันเสียง
ประโคมเคียงซุ่มกลอมจอมเทวา
พิมารมาศเสาศีณกลอนฝา

แล้วท้วงท้วงทองเงินจำเรี่ยตา
อีกทั้งสมบัตินา ๆ แห่งเทเวศ
ทั้งสระโบกขรณีมีขริงทวาร

อันรจนาง่องใสในวิมาร
ในขอบเขตรแวนแควนแคนสถาน
กับอุทยานสวรรค์ดอกไม้ในมณฑล

("สุภาสิตสอนชายหญิง" สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นดินสอด : 1 : 29-30)

5.2 ค่านิยมที่ปรากฏในวรรณกรรม

ค่านิยม หมายถึง สิ่งที่คนสนใจ สิ่งที่คนปรารถนาจะได้ ปรารถนาจะเป็น หรือกลับกลายมาเป็น เป็นสิ่งที่คนถือว่าเป็นสิ่งบังคับ ต้องทำต้องปฏิบัติ เป็นสิ่งที่คน "บูชา" ยกย่อง และมีความสุขที่จะได้ เห็นได้ทั้งได้เป็นเจ้าของ ค่านิยมของสังคมจึงเป็น "วิถีของการจัดรูปความประพฤติ" ที่มีความหมายต่อบุคคล และเป็นแบบฉบับความคิดที่ฝังแน่นสำหรับยึดถือในการปฏิบัติตัวของคนในสังคม (ไพฑูริย์ เครือแก้ว 2513 : 66-67) นอกจากนี้ค่านิยมยังรวมไปถึง "จุดมุ่งหมายหรือความต้องการ" ในชีวิตและสิ่งทีบุคคลชอบ (ไพฑูริย์ เครือแก้ว 2513 : 67) ค่านิยมจึงเป็นสิ่งที่กลุ่มสังคมหนึ่ง ๆ เห็นว่าเป็นสิ่งที่มีค่าควรแก่การกระทำ นายกย่อง หรือเห็นว่าถูกต้อง

ค่านิยมในแต่ละสังคมสังเกตได้หลายทาง คือ (ไพฑูริย์ ช่างเรียน 2516 : 13)

1. จากสิ่งที่บุคคลเลือก (Choosing Objects) ในชีวิตประจำวัน คือว่า โดยทั่วไปคนในสังคมนั้น เลือกทำอะไร และเลือกไปไหน
2. จากทิศทางของความสนใจ (Direction of Interest) คือว่าคนในสังคมนั้นโดยทั่วไป สนใจอะไร ในทางไหน หรือสนใจจะทำอะไรในชีวิต สังคมส่วนใหญ่ ชีวิตการงาน ชีวิตครอบครัว หรือแม้ในชีวิตส่วนตัว
3. จากคำพูดที่แสดงออกโดยทั่วไป คนเรามักจะพูดว่าสิ่งนี้ดี สิ่งนั้นไม่ดี ความประพฤติอย่างนั้นดี อย่างนั้นไม่ดีน่าเกลียด ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงความปรารถนาของคนในสังคมนั้น ๆ
4. คุ้ได้จาก การสนทนา สังเกตจากคำพูดและแนวความคิดบางอย่าง ซึ่งทำให้ผู้สนทนาพอใจหรือโกรธจนเห็นได้ชัด คำพูดที่ตอบจะเป็นแนวทางช่วย

ให้เราทราบค่านิยมของคนนั้นได้บ้าง

5. จากการคิด การเขียน คนเรามักจะแสดงออกในหลักการ อุดมการณ์ แนวความคิด ความฝัน และรสนิยมของตนออกมาปะปนกับการเขียนเสมอ วรรณคดีต่าง ๆ ช่วยส่องให้เราเห็นค่านิยมของสังคมในระยะนั้นได้มาก

ค่านิยมที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 ได้แก่ การเคารพพระมหากษัตริย์ การเคารพบรรพบุรุษหรือผู้ที่เป็นผู้ใหญ่กว่า การประพฤติปฏิบัติของผู้หญิง การวางตัว การยกย่องผู้มีความรู้และนักปราชญ์ การยกย่องผู้มียศศักดิ์ การยกย่องคุณธรรม และการนับถือพุทธศาสนา ดังจะกล่าวแต่ละหัวข้อต่อไปนี้

5.2.1 การเคารพพระมหากษัตริย์

พระมหากษัตริย์เป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในสังคมไทยมาเป็นเวลานานแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เพราะเป็นทั้งเจ้าแผ่นดินและเจ้าชีวิตของคนทั้งปวง เป็นผู้นำสูงสุดของสังคม และเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนทั้งชาติ มีความเชื่อกันว่า ผู้เป็นกษัตริย์นั้นคือผู้มีบุญญาธิการ และมีพระบรมเชษานุภาพอันยิ่งใหญ่ เป็นเสมือนสมมุติเทพ อีกทั้งบุญบารมีของพระองค์สามารถปกป้องคุ้มครองประชาชนได้ ดังนั้นกษัตริย์จึงเป็นผู้ที่ประชาชนให้ความเคารพเชิดชูอยู่เหนือคนทั้งปวง

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้สะท้อนให้เห็นค่านิยมในการเคารพพระมหากษัตริย์ ดังจะเห็นได้จากส่วนที่เป็นบทไหว้ครู และส่วนที่เป็นเนื้อหาคำสอน ซึ่งกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ด้วยความเคารพยกย่อง ในส่วนที่เป็นบทไหว้ครูนั้นได้กล่าวไหว้กษัตริย์ กล่าวถึงพระเชษานุภาพของพระองค์ และขอให้พระเชษของพระองค์ช่วยให้ผู้แต่งคำเนนกลอนไปได้อย่างราบรื่น ดังคำประพันธ์ว่า

หนึ่งไหว้คุณจุลจอมจักรระพัก
คำรุ่มเมืองเรืองฤทธิ์อิศรา
ใหลยู่ตีปรีเปรมกระเสรมสุขข์
พระคุณเหล่าเลิศลภภาพไกร

องครระสัทรที่บารุงพระสาศหนา
แผพระเชษเคชานันทั่วไป
แสนสนุกฎาเลื่องกระเศื่องไว้
ไหสัทรไคทรางโพชชิสมาการ

("ปรมัตถ์คำกลอน" สมุดไทยชาว อักษรไทยเส้นหมึก 1 : 1)

ในส่วนที่เป็นเนื้อหาคำสอนนั้นก็แสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติต่อกษัตริย์ด้วยความเคารพเป็นพิเศษ ใ้แก่ให้มีความอ่อนน้อมต่อกษัตริย์ มีความสวามิภักดิ์ เรื่องใดไม่ควรกราบทุลก็อย่ากราบทุล เข้าเฝ้าในระยะพอสมควรไม่ซัดหรือห่างจนเกินไป และคุณแลกิจการต่างพระเนตรพระกรรณ จะเห็นได้ว่าเป็นคำสอนที่สอนให้เคารพกษัตริย์อยู่เหนือสิ่งอื่นใด และถือว่ากษัตริย์เป็น "เผ่าพงศ์วงศาสุรารักษ์" (สุนทรภู่, ใน ชีวิตและงานของสุนทรภู่ 2516 : 513)

5.2.2 การเคารพบรรพบุรุษหรือผู้ที่เป็นผู้ใหญ่กว่า

แนวทางการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยส่วนหนึ่งเป็นไปตามที่บรรพบุรุษหรือผู้ใหญ่ไ้อบรมสั่งสอนหรือปฏิบัติเป็นแบบอย่างมา ดังจะเห็นได้จากภาษิตที่ว่า "เดินตามรอยผู้ใหญ่หมาไม่กัด" ทั้งนี้เพราะบรรพบุรุษยอมมีประสบการณ์ความรู้นมากกว่าเด็ก ดังนั้นคำพูดคำสั่งสอน ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตของผู้ใหญ่ จึงเป็นเสมือนบทเรียนสำเร็จรูปที่ไ้รับการกลั่นกรองมาแล้ว ทำให้น่าเชื่อถือและปฏิบัติตาม

ด้วยเหตุนี้วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 จึงมักอ้างว่าคำสอนเหล่านี้บางตอนเป็นคำสั่งสอนที่บรรพบุรุษเคยสั่งสอนมาแต่โบราณ ดังปรากฏในเรื่อง โอวาทกระสัสตรี ทศตะสอนบุตร สุภานิตติศรญาณ ให้โอวาท และ เพลงยาวถวายโอวาท เป็นต้น ดังคำประพันธ์จากเรื่องโอวาทกระสัสตรีว่า

จะแถลงแจ้งความไปตามไ้ บราณท่านว่าไ้ไม่หน่ายหนี
ทั้งสองฝ่ายชายหญิงสิ่งชั่วดี ว่าไ้ในทีนี้มีต่อไป ๗

(ประชุมสุภานิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 481)

แม้แต่การยกนิทานมาใช้สอน ก็ยังต้องอ้างว่าเป็นนิทานโบราณที่เคยไ้ฟังมา ดังปรากฏในเรื่องทศตะสอนบุตร ซึ่งสอนโดยไ้ทานตลอดเรื่อง ไ้อ้างไ้ว่า

ขอแจ้งเรื่องเป็องโบราณนิทานหลัง
โดยคคีที่ไ้ได้รับสดับฟัง ตามกำลังกล่าวกลอนไ้สอนใจ

(จันทน์, ใน ประชุมสุภานิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 151)

การอ้างบรรพบุรุษเช่นนี้จึงเป็นการสะท้อนให้เห็นค่านิยมในการเคารพและ
 เชื้อพียงผู้ที่เป็นผู้ใหญ่หรืออาวุโสกว่า ทั้งในด้านอายุ ตำแหน่ง ตลอดจนฐานะทางสังคม
 นับตั้งแต่เด็กต้องเคารพเชื้อพียงผู้ใหญ่ เมื่อทำงานผู้มีตำแหน่งน้อยกว่าก็ต้องเคารพ
 เชื้อพียงผู้มีตำแหน่งสูงกว่า และผู้มีฐานะทางสังคมต่ำกว่าก็ต้องเคารพเชื้อพียงผู้มีฐานะ
 ทางสังคมสูงกว่าเช่นเดียวกัน

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 สะท้อนให้เห็น
 ค่านิยมดังกล่าวนี้ ดังเช่น สอนให้ภรรยาต้องสงบเสงี่ยมและเคารพสามี ข้าทาสต้อง
 เจียมตน อย่าตีเสมอนาย ท้องเคารพนายทั้งต่อหน้าและลับหลัง ดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

ถ้านายรักจงเคารพเข้านบอม จงรักคอบนายไปจะได้ผล
 แม้นนายขงเจ้าอย่าตั้งต่อประจัญ สู้เจียมตนรักษานายอย่าหมายขง
 (จันทน์, ใน ประชุมสุภาษิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 154)

5.2.3 การประพฤติปฏิบัติของผู้หญิง

จากวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวที่ปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 3
 จะเห็นได้ว่า ผู้หญิงในสมัยรัชกาลที่ 3 หรือสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นมีฐานะทางสังคม
 ต่างจากปัจจุบัน ซึ่งผู้หญิงมีโอกาสแสดงความสามารถ ตลอดจนทำสิ่งต่าง ๆ ได้ตาม
ความปรารถนาและเท่าเทียมกับผู้ชาย บทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงในปัจจุบันมิได้ถูก
 กำหนดให้ขึ้นอยู่กับสามีหรืออยู่แต่ในครัวเรือนอีกต่อไป

การประพฤติปฏิบัติของผู้หญิงในสมัยรัชกาลที่ 3 ตามที่ปรากฏในวรรณกรรม
 คำสอนประเภทกลอนเพลงยาวนั้น แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงมีฐานะต่ำกว่าผู้ชาย และไม่มี
 โอกาสแสดงความสามารถได้เต็มที่ ทั้งนี้เพราะบทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงถูกสังคม
 กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด โดยกำหนดให้ผู้หญิงต้องรู้จักปฏิบัติตนให้ดี เช่นในเรื่องการพูด
 และการดูแลบ้านเรือน นอกจากนี้ความสำคัญของผู้หญิงนั้นก็ขึ้นอยู่กับสามี ผู้หญิงจึง
 ต้องประพฤติปฏิบัติตนในด้านต่าง ๆ ให้สามีรักใคร่ไม่ห่างเหิน ไต่แก่ รู้จักปรนนิบัติสามี
 ปฏิบัติต่อสามีตามลักษณะภรรยาที่ดี และการละเว้นสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติต่อสามี หญิงใดทำได้
 ดังนี้ก็จะเป็นที่ยกย่องของคนทั่วไปในสังคม

ตัวอย่างคำประพันธ์ที่เป็นค่านิยมเกี่ยวกับการประพฤติกฎปฏิบัติของผู้หญิง
ไค่แก

จะปรนนิบัติสามีเป็นที่รัก
มิให้เคืองชู้ชดเรื่องอชญา
กราบบาทสามีเป็นที่ยิง
ตื่นกอนนอนหลังระวางระไว
จะไค่ชำระพัตราเวลาเขา
หาหมากพันพลุมหรีดี
การกินนอนนั้นเป็นใหญ่
ของควาหวานเป็นการของทราชมเขย

สามีภักดีโดยเที่ยงไม่เคียดงสา
ถึงเพลายามนอนนอนเอนเอาใจ
สรรพสิ่งที่ชอบประกอบให้
ตักน้ำไวคอยทูลซึ่งสามี
นวลเจ้าจำไวเป็นศักดิ์ศรี
มาตั้งที่ตามตำแหน่งแห่งที่เคย
ระวางระไวอย่าไค่ทำเมินเฉย
อย่าละเลยไวโยให้ใครทำ

(ประชุมสุภาษิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2508 : 468)

5.2.4 การวางตัว

นอกจากค่านิยมในเรื่องการเคารพผู้ที่เป็นผู้ใหญ่กว่าแล้ว วรรณกรรม
คำสอนประเภทกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 ยังสะท้อนค่านิยมในเรื่องการวางตัว
ควบคู่กันไปด้วย กล่าวคือ คนในสังคมควรแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อกันดังเช่น
แม่เจ้านายจะมียศศักดิ์สูงแต่ก็ควรมีความอ่อนน้อมถ่อมตนบ้าง อย่าทำตัวสูงหรือคำ
จนเกินไป เพราะถ้าสูงมากคนอื่นก็เข้าไม่ถึง ถ้าต่ำมากก็อาจฉุดพลาดได้ ดังปรากฏ
ในคำประพันธ์เรื่องเพลงยาวถวายโอวาทที่สอนเจ้านายว่า

จงโอ้อ้อมถ่อมตพระยศศักดิ์ ถ้าสูงนักแล้วก็เขาเข้าไม่ถึง
ครั้นต่ำนักมักจะฉิดคิดรำพึง พอกำกึ่งกลางนั้นชยันนัก
(สุนทรภู่, ใน ชีวิตและงานของสุนทรภู่ 2516 : 512)

นอกจากนี้ค่านิยมเรื่องการถ่อมตน ยังจะเห็นได้จากบทไหว้ครูและ
บทลงท้ายของวรรณกรรม ในบทไหว้ครูมีการกล่าวไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์และผู้มีพระคุณทั้งหลาย
ด้วยความเคารพนับถือ เพื่อช่วยบันดาลให้ผู้แต่งเกิดสิริมงคลในการแต่งบทประพันธ์
ต่อไป เช่นเรื่องปรมัตถ์คำกลอน และสุภาษิตสอนชายหญิง ในส่วนที่เป็นการลงท้าย
เรื่องนั้นก็แสดงการถ่อมตนว่า บทประพันธ์หรือวรรณกรรมที่แต่งมานี้ยังอาจแต่งไม่ดี
จึงขอให้นักปราชญ์หรือผู้รู้ทั้งหลายช่วยแก้ไขให้ด้วย ดังตัวอย่างคำประพันธ์จากเรื่อง
สุภาษิตสอนชายหญิงว่า



อาตมาผู้แต่งแสดงนั้น
สำนักจันทรามไชรไมชำนาร
พุทธเมธาจารย์ประชาคาร
ช่วยแต่งแถมแชรมงคลอนที่สอนใจ

นามสุวรรณรินสนองสุวรรณ
แมนนิคปลั่งในสถานเนือความเิด
ขอเป็นครูภักภักอภายาลักไส
เอาไวให้เป็นฉบับล่ำคับความ

("สุภานิตสอนชาวยหญิง" สมุดไทยคำ อักษรไทยเส้นคิเสอ : 1 : 32)

5.2.5 การยกย่องผู้มีความรู้

เป็นที่นิยมกันมาแต่โบราณแล้วว่า ความรู้เป็นสิ่งสำคัญและผู้ที่มีความรู้จะเป็นผู้ที่คนในสังคมยกย่องนับถือและมักมีอยู่เป็นจำนวนน้อย การศึกษาความรู้ในสมัยก่อนมิได้มีระบบสถาบันการศึกษาให้ความรู้โดยตรง แต่ก็อาจศึกษาความรู้พื้นฐานได้จากวัด หรือศึกษาวิชาชีพจากผู้มีอาชีพนั้นโดยตรง ผู้มีโอกาศศึกษาหาความรู้นี้มักเป็นผู้ชายมากกว่าผู้หญิง โดยเฉพาะชนชั้นสูงมีมากกว่าคนธรรมดาสามัญ

เนื้อหาคำสอนจากวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในสมัยรัชกาลที่ 3 สะท้อนให้เห็นค่านิยมในการยกย่องผู้มีความรู้ ดังจะเห็นได้จากการยกย่องผู้มีความรู้ว่าเป็นนักปราชญ์ เป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือ เป็นผู้ที่คนทั่วไปควรจะคบหาสมาคมควยเป็นอย่างดี และยังต้องปฏิบัติต่อปราชญ์หรือผู้มีความรู้ด้วยความเคารพยกย่อง แม้แต่ผู้เป็นเจ้านายก็ย้งต้องศึกษาหาความรู้จากนักปราชญ์และไม่แสดงอาการเยอหยิ่งต่อนักปราชญ์ ดังคำประพันธ์ว่า

หนึ่งนักปราชญ์ราชครูซึ่งรู้หลัก อย่าถือศักดิ์สนทนาอชฉาลัย
อุตล่ำทตามตามประสงค้งงานงใน จึงจักไ้รู้ร้อมประกอบกร
(สุนทรภู่, ใน ชีวิตและงานของสุนทรภู่ 2516 : 511)

5.2.6 การยกย่องเจ้านายและขุนนาง

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าสังคมไทยในสมัยรัชกาลที่ 3 มีการแบ่งชนชั้น แต่ละชนชั้นต่างมีศักดิ์ตามยศศักดิ์ของตน ชนชั้นที่มีความสุขสมบูรณ์ประกอบไปด้วยยศศักดิ์ทรัพย์สินสมบัติและข้าทาสบริวารมากที่สุดคือชนชั้นเจ้านายและขุนนาง ชนชั้นเจ้านายเป็นชนชั้นที่มีความสัมพันธ์ทางสายเลือด มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ ส่วนชนชั้นขุนนางซึ่งมักเป็นพระบรมวงศานุวงศ์นั้นก็เป็นข้าราชการที่มีโอกาศทำงานรับใช้

ใกล้ชีวิตพระมหากษัตริย์ การได้อยู่ใกล้ชีวิตพระมหากษัตริย์ การมีศักดิ์นา มียศ มีตำแหน่ง รวมไปถึงการมีสิทธิและอำนาจตลอดจนทรัพย์สินเงินทองมากกว่าคนทั่วไปในสังคม จึงทำให้ชนชั้นเหล่านี้เป็นที่เคารพยกย่องของคนทั่วไป และเป็นความปรารถนาของคนส่วนใหญ่ที่จะได้เป็นเช่นนั้นบ้าง ดังจะเห็นได้จากคำอวยพรของผู้ใหญ่หรือผู้มีอาวุโสที่คิดปากมาจนทุกวันนี้ว่า "ขอให้ได้เป็นเจ้าคนนายคน" ทั้งนี้ก็เพราะคนในสังคมยกย่องชนชั้นเหล่านี้มาเป็นเวลาช้านานแล้วนั่นเอง

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้สะท้อนให้เห็นค่านิยมการยกย่องเจ้านายและขุนนาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เป็นเจ้านายซึ่งเป็นผู้มีทั้งยศศักดิ์และเกียรติยศ ดังจะเห็นได้จากเรื่องเพลงยาวถวายโอวาทดังคำประพันธ์ว่า

ธรรมควากษัตริย์อัครี เสียงสังหารพลาญสัตว์ในบัดนี้ เหมื่อนุนนอเนือเชื้อวงศ์ที่องอาจ ผู้ใหญ่นอยพลอยมาสามภักดิ์	เป็นองค์เอกอำนาจดังราชสีห์ เหตุเพราะมีลมปากนั้นมากนัก ย่อมเบรื่องปราศปรากฏเพราะยศศักดิ์ ไคพร้อมพริกทั้งัญญาบารมี
---	---

(สุนทรภู่, ใน ชีวิตและงานของสุนทรภู่ 2516 : 513)

5.2.7 การยกย่องคุณความดี

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในสมัยรัชกาลที่ 3 สะท้อนให้เห็นค่านิยมในการนิยมนยกย่องคุณความดีได้อย่างเด่นชัดและโดยตรง ทั้งนี้เพราะวรรณกรรมประเภทคำสอน เป็นการรวบรวมแบบฉบับแห่งความประพฤติที่คนในสังคมยึดถือเป็นบรรทัดฐานมาไว้ด้วยกัน การที่มีวรรณกรรมประเภทคำสอนเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากเช่นนี้ ก็เพราะคนในสังคมนิยมยกย่องคุณความดี จึงต้องการรวบรวมคำสอนไว้เป็นวรรณกรรมให้คนรุ่นหลังได้อ่านได้ฟัง เพื่อจะได้ปฏิบัติตามต่อไป อีกประการหนึ่ง เนื้อหาคำสอนที่ปรากฏอยู่ก็เป็นการสั่งสอนให้คนในสังคมกระทำ ความดีต่าง ๆ เช่น ความซื่อสัตย์ ยุติธรรม สุจริต การทำบุญ ทำทาน การมีเมตตาและมีความกตัญญู เป็นต้น และยังแสดงให้เห็นว่าถ้าใครทำความดีคนทั้งหลายก็จะรักใคร่ นับหน้าถือตา เป็นที่เลื่อมใสและสรรเสริญทั่วไป

5.2.8 การนับถือพุทธศาสนา

ชาวไทยส่วนใหญ่นิยมนับถือพระพุทธศาสนากันมาเป็นเวลานานแล้วนับตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา โดยมีวัดเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นที่รวมของกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจพบปะญาติมิตรเพื่อนฝูง เมื่อมาถึงสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ชาวไทยส่วนใหญ่ยังคงเคารพนับถือพระพุทธศาสนา และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็ทรงมีพระราชศรัทธาอย่างแรงกล้าในพระบรมพุทธศาสนา ได้ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ได้แก่ การบำรุงคณะสงฆ์ การสร้างและปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปและวัดวาอารามต่าง ๆ มากมาย การประกอบพระราชกุศล การรวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎกและการบริจาคตาน เป็นต้น นับได้ว่าพระพุทธศาสนาแพร่หลายงอกงามในประเทศไทยเป็นอย่างมาก แม้ว่าพระพุทธศาสนาที่ถือปฏิบัติกันอยู่นั้นไม่สู้จะเคร่งครัดนักก็ตาม (เวลา 2514 : 61)

วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้สะท้อนให้เห็นค่านิยมในการนับถือพระพุทธศาสนาอย่างเด่นชัด ดังจะเห็นได้จากในบทไหว้ครู และในส่วนที่เป็นเนื้อหาคำสอน ดังเช่น ในบทไหว้ครูมีการกล่าวไหว้พระรัตนตรัย หรือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ดังปรากฏในเรื่องสุภาสิตสอนชายหญิง และปรมัตถ์คำกลอน พระรัตนตรัยนี้ถือเป็นดวงแก้วอันประเสริฐ 3 ประการที่ผู้นับถือพระพุทธศาสนายึดเป็นที่พึ่งหรือสรณะ นอกจากนี้ยังมีการกล่าวอ้างว่าคำสอนในวรรณกรรมนั้นเป็นพุทธวจนะของพระพุทธเจ้า ทั้งนี้เพื่อให้คำสอนเหล่านั้นน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น และเพื่อให้คนไทยซึ่งส่วนใหญ่ นับถือพระพุทธศาสนา นั้นเกิดความสนใจที่จะอ่านหรือฟังคำสอนนั้น วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในสมัยรัชกาลที่ 3 เรื่องที่กล่าวอ้างว่าคำสอนเหล่านั้นเป็นพุทธวจนะได้แก่เรื่องให้โอวาท โอวาทกระสัตรี ปรมัตถ์คำกลอน และสุภาสิตสอนชายหญิง เป็นต้น ดังตัวอย่างคำประพันธ์จากเรื่องสุภาสิตสอนชายหญิงว่า

ผู้มีศรัทธาซึ่งพระคุณทั้งสามเสร็จ
 ชุ่ริงคุณครูปกเสียรโคเรียมพึง
 คุยหวังจิตรคิคุประสงให้ทรงฉาย
 หมั้นกำหนดใจขอขอสุนทร

แล้วก้มเกษาประนมไหว้ควยใจหวัง
 จะขอตั้งกล่าวธรรมเป็นคำกลอน
 ทั้งหญิงชายอย่าประมาณโอวาทสอร
 ตามพระภริในพระพุทศคึกา

("สุภษิตสอนชายหญิง" สมุคไทยคำ อักษรไทยเส้นคินสอ 1 : 26)

สิ่งที่สะท้อนให้เห็นค่านิยมในการนับถือพระพุทศศาสนาอีกประการหนึ่ง
 ตามที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนคือ คำสอนที่นำมาจากหลักพระพุทศศาสนา เช่น
 การสอนให้ปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร บุญกิริยาวัตถุ การตัดความโลภ โกรธ หลง
 ซึ่งเป็นต้นตอแห่งความชั่ว การสอนให้มีความซื่อสัตย์ ความกตัญญู และสอนเรื่อง
 นิพพาน เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นหลักธรรมของพระพุทศเจ้า ซึ่งสะท้อนให้
 เห็นค่านิยมในการนับถือพระพุทศศาสนาทั้งสิ้น

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอน
 เพลงยาวในสมัยรัชกาลที่ 3 สะท้อนให้เห็นความเชื่อและค่านิยมของคนในสังคม
 สมัยนั้น ความเชื่อที่ปรากฏ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องบุญ-บาป เรื่องกรรม เรื่อง
 ชาตินี้-ชาติหน้า และเรื่องนรก-สวรรค์ ส่วนค่านิยมที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอน
 ได้แก่ ค่านิยมเรื่องการเคารพพระมหากษัตริย์ เรื่องการเคารพบรรพบุรุษหรือผู้ที่
 เป็นผู้ใหญ่มากกว่า เรื่องการประพฤติปฏิบัติตัวของผูหญิง เรื่องการวางตัว เรื่องการ
 ยกย่องผู้มีความรู้ เรื่องการยกย่องเจ้านายและขุนนาง เรื่องการยกย่องคุณความดี
 และเรื่องการนับถือพระพุทศศาสนา ความเชื่อและค่านิยมเหล่านี้เป็นความเชื่อและ
 ค่านิยมที่สืบทอดมาจากความคิดของคนโบราณ และแสดงให้เห็นว่าสังคมไทยยังคง
 เป็นสังคมพุทศศาสนา โดยคนไทยมีความเชื่อและศรัทธาในพระพุทศศาสนา รวมทั้ง
 มีการดำเนินชีวิตตามแนวทางพระพุทศศาสนา นอกจากนี้ยังเป็นสังคมที่มีการยอมรับ
 และยกย่องผู้ที่เหนือกว่าในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นชาตีกำเนิค ยศศักดิ์ อายุ หรือ
 ความสามารถ จึงมีการดำเนินชีวิตตามแนวทางบรรพบุรุษอีกประการหนึ่งด้วย นอกจากนี้
 ยังเป็นสังคมที่มีระเบียบแบบแผน ทั้งนี้เพราะมีคำสอนที่ดีให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติตัว
 ตามแนวทางนั้น